

CAPITOLUL 1

Sunt un spion, un agent sub acoperire, o fantomă, un om cu două fețe. Poate că nici nu e de mirare că sunt și un om cu două minți. Nu că aș fi vreun mutant neînțeles dintr-o carte de benzi desenate sau dintr-un film de groază, deși unii așa m-au tratat. Pur și simplu pot să privesc orice problemă din ambele perspective. Există momente în care mă măgulesc singur, spunându-mi că ăsta este un talent și, deși e drept că trece drept unul minor, este poate singurul talent pe care îl posed. Alteori, când mă gândesc că nu pot să privesc lumea decât în acest fel, mă îndoiesc că această ciudățenie a mea s-ar putea într-adevăr numi talent. Fiindcă în definitiv talentul este un lucru pe care îl folosești tu, nu ceva ce se folosește de tine. Talentul pe care nu poți să *nu-l* folosești, talentul care te posedă, acela, trebuie să mărturisesc, poate fi primejdios. Dar în luna cu care începe această confesiune, felul acesta al meu de a privi lumea îmi părea încă mai degrabă o virtute decât o primejdie, și tocmai așa se insinuează unele primejdii.

Luna despre care este vorba era cea mai crudă dintre luni, aprilie. Era luna în care un război care dura de foarte multă vreme avea să-și piardă suflul, așa cum se întâmplă cu toate războaiele. Era o lună care a însemnat

totul pentru toți oamenii din mica noastră bucată de lume, dar nimic pentru majoritatea oamenilor din restul lumii. Era o lună care a însemnat atât sfârșitul unui război, cât și începutul unei perioade de... ei bine, „pace“ nu ar fi tocmai cel mai potrivit cuvânt, nu-i așa, stimate domnule Comandant? Era o lună în care eu am așteptat sfârșitul războiului în spatele zidurilor care împrejmuiau vila în care locuiam de cinci ani, zidurile acelea încununate cu cioburi de sticlă cafenie scânteietoare și cu sârmă ghimpată ruginită. Aveam în vila aceea o cameră a mea, așa cum am o cameră a mea și în lagărul dumneavoastră, domnule Comandant. Desigur, termenul cel mai potrivit pentru camera mea de aici ar fi „izolator“, iar în locul menajerei care venea să-mi facă în fiecare zi curățenie la vilă, aici dumneavoastră mi-ați dat un gardian cu față de copil, care nu-mi face curățenie deloc. Dar nu mă plâng. Condiția esențială pentru a putea scrie această confesiune este intimitatea, nu curățenia.

În vila Generalului mă bucuram de suficientă intimitate noaptea, dar nu aveam în schimb deloc intimitate în timpul zilei. Eram singurul dintre ofițerii Generalului care locuia în casa lui, singurul celibatar dintre toți oamenii lui și ajutorul lui cel mai de încredere. Dimineața, înainte de a-l conduce cu mașina până la birou, care nu era departe, luam micul dejun împreună, analizând rapoarte pe capătul mesei din lemn de tec din sufragerie, în timp ce la celălalt capăt soția lui supraveghea un cvartet bine ținut în frâu format din copiii lor în vârstă de optsprezece, șaisprezece, paisprezece și doisprezece ani, cu un scaun lăsat gol pentru fiica lor care studia în America.

Poate că nu toată lumea se temea de sfârșitul războiului, dar Generalul avea destulă minte cât s-o facă. Era un vechi combatant, un bărbat suplu, cu o ținută foarte frumoasă, care chiar își câștigase numeroasele medalii pe merit. Nu avea decât nouă degete la mâini și opt la picioare, întrucât trei degete îi fuseseră retezate de gloanțe și șrapneluri, dar numai familia și câțiva confidenți de-ai lui aveau știință despre cum arăta piciorul lui stâng. Nici una dintre ambițiile lui nu fusese cu adevărat zădărnicită, cu excepția poate doar a celei de a-și procura o sticlă de vin de Bourgogne excelent și de a o bea împreună cu tovarăși care să știe că în vin nu se pun cuburi de gheață. Generalul era un epicurian și un creștin. În această ordine. Un om credincios care credea în gastronomie și în Dumnezeu, în soția și în copiii lui, în francezi și în americani. Din punctul lui de vedere, tutela pe care ne-o ofereau aceștia era de departe preferabilă celei oferite de alți Svengali¹ străini, și anume de către Karl Marx, V.I. Lenin și președintele Mao, care parcă îi hipnotizaseră pe toți frații noștri din nord și pe unii dintre cei din sud. Nu că Generalul ar fi citit scrierile vreunuia dintre acești înțelepți! Asta era treaba mea, în calitate de aghiotant și ofițer inferior de informații: să-i furnizez idei copiate de aici, de colo despre, de pildă, *Manifestul Comunist* sau *Cărticica roșie* a lui Mao. După aceea era treaba lui să găsească prilejul de a-și pune în valoare cunoștințele despre filozofia inamicului. Preferata lui era întrebarea lui Lenin, pe care o trântea ori

¹ Aluzie la personajul negativ cu acest nume din romanul *Trilby* (1895) al scriitorului George du Maurier, personaj care reușea să domine, să manipuleze și să exploateze celelalte personaje.

de câte ori era cazul: Domnilor, spunea el, bătând în masa respectivă cu articulațiile pumnului lui, ascuțite ca niște diamante, *ce-i de făcut?* A-i spune Generalului că de fapt întrebarea aceasta fusese folosită prima oară de Nikolai Cernîșevski¹ în titlul romanului său părea lipsit de relevanță. Câți își mai aduc aminte astăzi de Cernîșevski? Cel care conta era Lenin, omul de acțiune care își însușise această întrebare.

Așadar, în acel aprilie, cel mai întunecat dintre toate, pus în fața întrebării „ce-i de făcut?“, Generalul care întotdeauna găsea ceva de făcut n-a mai reușit să facă la fel. Omul care avea încredere în *la mission civilisatrice*² și în „soluția americană“ a fost și el în sfârșit atins de viermele neîncrederii. Devenit deodată insomniac, a început să bântuie prin vilă, cu chipul palid-verzui, de parcă ar fi suferit de malarie. De câteva săptămâni, adică din martie, când căzuse frontul nostru din nord, apărea la ușa biroului meu sau în camera mea din vilă, mereu întunecat, ca să-mi mai înmâneze rapoarte despre evoluția lucrurilor. Ți vine să crezi? mă întreba. La care eu răspundeam fie: Nu, domnule General!, fie: De necrezut! Nu ne venea să credem că, la începutul lui martie, frumosul, pitorescul orașel Ban Me Thuot din munți, locul meu de baștină, cunoscut pentru plantațiile lui de cafea, fusese capturat. Nu ne venea să credem că președintele nostru, Thieu, al cărui nume parcă tot timpul cerea să fie scuipat când era

¹Nikolai Gavrilovici Cernîșevski (1828 – 1889), scriitor și filozof materialist rus, autorul romanului *Ce-i de făcut?* (1863), ale cărui idei socialiste utopice l-au influențat pe Lenin.

²Misiunea civilizatoare (fr.).

rostit, ordonase în mod inexplicabil retragerea forțelor noastre care apărau regiunile muntoase. Nu ne venea să credem că mai căzuseră și Da Nang și Nha Trang, că, în timp ce se luptau cu disperare să o șteargă cât mai repede de acolo, îmbarcându-se în barje și bărci, trupele noastre împușcaseră din spate civili, numărul celor uciși ridicându-se la mii de oameni. În secret, în intimitatea biroului meu, eu îmi făceam datoria și fotografiam aceste rapoarte, spre enorma satisfacție a lui Man, agentul meu de legătură. Cu toate că și mie îmi conveneau aceste știri, semne ale inevitabilei distrugerii a regimului, nu puteam să nu fiu impresionat de situația în care ajunseseră săracii oameni. Poate că din punct de vedere politic nu era corect să simt vreo formă de simpatie pentru ei, dar, dacă ar fi fost în viață, mama mea ar fi fost tot ca ei. Fusesse o femeie săracă, eu, copilul ei, fusesem tot sărac, iar pe cei săraci nu-i întreabă nimeni dacă vor război sau nu. Și nici pe acei oameni săraci nu-i întrebase nimeni dacă voiau să moară de sete și din pricina vitregiilor vremii din zonele de coastă sau voiau să fie jefuiți și violați de soldații propriei lor armate. Dacă toți acei mii de oameni ar fi înviat, nici lor nu le-ar fi venit să creadă cum au murit, așa cum nu ne venea nici nouă să credem că americanii, prietenii noștri, binefăcătorii noștri, protectorii noștri ne trataseră cu dispreț atunci când le cerusem mai mulți bani. Și ce am fi făcut noi cu banii aceia? Am fi cumpărat muniție, benzină și piese de schimb pentru armele, avioanele și tancurile pe care aceiași americani ni le oferiseră gratis. Ne dăduseră ácele, iar acum, în mod pervers, refuzau să ne mai furnizeze drogurile. (Nimic, bombănea

Generalul, nimic nu costă mai mult decât lucrurile pe care le primești gratis.)

La sfârșitul discuțiilor noastre și al meselor pe care le luam împreună, eu îi aprindeam Generalului o Lucky Strike, iar el rămânea cu privirile pierdute, uitând să mai tragă din țigara care i se fuma singură între degete. Pe la mijlocul lunii aprilie, într-o zi când jăratul țigării l-a deșteptat din reverie și el a scos un cuvânt pe care n-ar fi trebuit să-l rostească, Madame i-a potolit pe copii care începuseră să chicotească și i-a spus: Dacă mai aștepți mult, n-o să mai reușim să plecăm de-aici. Ar trebui să-i ceri lui Claude un avion acum. Generalul s-a prefăcut că n-a auzit cuvintele lui Madame, care avea o minte ca un abac, fermitatea unui ofițer de instrucție și un trup ca de fecioară, chiar și după ce născuse cinci copii. Toate acestea sub o înfățișare care i-ar fi inspirat pe pictorii noștri școliți în artele frumoase să folosească cele mai pastelate acuarele și cele mai ușoare trăsături de penel. Pe scurt, Madame era femeia vietnameză ideală. Pentru acest noroc care dăduse peste el, Generalul era etern recunoscător, dar era și îngrozit. Frământându-și vârful unuia dintre degetele pârlite, s-a uitat spre mine și a spus: Cred că a sosit timpul să-i ceri lui Claude un avion. Doar după ce a început să-și studieze degetul rănit am aruncat și eu o privire spre Madame, care de-abia a ridicat dintr-o sprânceană. Bună idee, domnule General, am răspuns.

Claude era cel mai de încredere prieten al nostru american, iar legătura dintre noi era atât de apropiată, încât într-un rând mi-a mărturisit chiar că a șaisprezecea parte din sângele lui este sânge de negru. Ah, îi spusese eu, la

fel de matolit de bourbonul de Tennessee cum era și el, deci așa se explică faptul că ai părul negru, te bronzezi așa de ușor și dansezi cha-cha de parcă ai fi de-al nostru. Atunci el a spus: Știi, și Beethoven era a șaisprezecea parte negru. Aha, am zis eu, deci așa se explică faptul că știi să cânti melodia de la „La mulți ani“ ca nimeni altul. Ne cunoșteam de mai bine de două decenii, din '54, când Claude mă zărise pe o barjă plină cu refugiați și îmi intuise talentele. Pe atunci eu eram un băiat precoce în vârstă de nouă ani și învățasem englezește destul de bine de la unul dintre primii misionari americani. Claude cică lucra pentru ajutorarea refugiaților. Acum biroul lui se afla în clădirea Ambasadei S.U.A., iar misiunea lui era aparent aceea de a dezvolta turismul în țara noastră răvășită de război. Pentru a-și îndeplini misiunea, după cum vă puteți imagina, era nevoie să stoarcă fiecare strop posibil din batista îmbibată cu sudoarea spiritului întreprinzător american. În realitate, Claude lucra pentru CIA chiar de pe vremea când francezii încă mai conduceau un imperiu colonial. Pe vremea aceea, când CIA încă se numea OSS¹, Ho Și Min apelase la CIA pentru a-l sprijini în lupta împotriva francezilor, ba chiar amintise de Părinții Fondatori ai Americii în declarația sa privind independența țării noastre. Inamicii lui au spus că Unchiul Ho încearcă să le facă pe plac și unora, și altora, dar Claude considera că de fapt Ho Și Min privea lucrurile în același timp din ambele puncte de vedere. L-am sunat pe Claude din

¹ Office of Strategic Services (Oficiul Serviciilor Strategice), agenție de spionaj americană, înființată în timpul celui de-al Doilea Război Mondial, precursora actualii CIA.

biroul meu, aflat la capătul holului unde se afla camera de lucru a Generalului, și l-am informat în limba engleză că Generalul și-a pierdut orice speranță. Claude vorbea vietnameza rău, iar franceza și mai rău, însă vorbea englezește admirabil. Țin să subliniez asta fiindcă nu despre toți compatrioții săi se putea spune același lucru.

S-a terminat, i-am spus lui Claude, iar în clipa când am rostit aceste cuvinte, în sfârșit a început să sune a realitate. M-am gândit că el va protesta și îmi va prezenta argumentul că în orice moment cerul Vietnamului putea fi împânzit de bombardiere americane sau că poate forțele aeriene americane erau deja pe punctul de a se îmbarca în elicopterele militare, gata să ne salveze, dar Claude nu m-a dezamăgit. Să văd ce vă pot aranja, mi-a răspuns. În fundal, dincolo de vocea lui, se auzea zumzet de glasuri. Mi-am închipuit pe dată vânzoleala din clădirea ambasadei, telexurile încingându-se, schimbul frenetic de telegrame expres între Saigon și Washington, personalul lucrând fără răgaz și, peste toate, duhoarea înfrângerii, atât de vie și de arzătoare, încât nici aparatele de aer condiționat nu reușeau să-i facă față. În ciuda răbufnirilor de furie care îl înconjurau, Claude nu-și pierdea cumpătul. Trăia aici de atâta vreme, încât aproape că nici nu mai transpira în aerul nostru umed, tropical. Pe de altă parte, cu toate că se pricepea să se furișeze pe întuneric până ajungea chiar lângă tine, în țara noastră n-avea cum să fie niciodată invizibil. Deși era un intelectual, făcea parte dintr-o categorie foarte tipic americănească, genul de tip musculos căruia îi plăcea canotajul și avea niște bicepsi impresionanți. În timp ce intelectualii noștri erau

mai degrabă palizi, miopi și sfrijiți, Claude avea aproape un metru nouăzeci înălțime, vedea perfect și se menținea în formă făcând în fiecare dimineață câte două sute de flotări cu servitorul lui, Nung, șezând pe spatele lui. În timpul liber citea și de fiecare dată când venea în vizită la vilă avea o carte sub braț. Când a apărut, la câteva zile după convorbirea noastră, cartea pe care o avea la el era un exemplar broșat din volumul lui Richard Hedd intitulat *Comunismul asiatic și metoda orientală de distrugere*.

Cartea era pentru mine. Generalul în schimb a primit o sticlă de Jack Daniel's, un cadou pe care aș fi preferat să-l primesc eu dacă aș fi putut alege. Cu toate acestea, m-am străduit să studiez cu atenție coperta cărții înțesată de prezentări atât de laudative, încât ar fi putut fi culese din transcrierea conversațiilor unui fan club format din adolescente, doar că de data aceasta chicotelile entuziasmate veneau din partea a doi secretari ai apărării, a unui senator care ne vizitase țara timp de două săptămâni pentru a vedea ce și cum și a unui faimos reporter de televiziune care își modelase pronunția după cea a lui Charlton Heston din filmul în care juca rolul lui Moise. Motivul acestui entuziasm se găsea în subtitlul semnificativ pe care îl purta cartea, și anume: *Despre înțelegerea și contracararea amenințării marxiste în Asia*. Când Claude mi-a zis că era un manual pentru începători pe care îl citea toată lumea, i-am spus că am să-l citesc și eu. Generalul, care destupase sticla, nu avea nici un chef de discuții despre cărți sau de pălăvrăgeală, în condițiile în care capitala era încercuită de optsprezece divizii inamice. El despre avion voia să discute, iar Claude, rotindu-și paharul de

whisky între palme, i-a spus că cea mai bună variantă pe care o putea aranja era un zbor la negru, neînregistrat nicăieri, la bordul unui avion C-130 care, în mod normal, putea transporta nouăzeci și doi de parașutiști cu tot cu echipamentele lor, așa cum știa și Generalul foarte bine, căci, înainte de a fi convocat de însuși președintele pentru a conduce Poliția Națională, făcuse parte din Forțele Aeronautate. Problema, după cum i-a explicat el lui Claude, era faptul că numai familia sa lărgită număra cincizeci și opt de persoane și, cu toate că pe unii dintre ei nu-i iubea deloc, ba pe câțiva chiar îi disprețuia de-a dreptul, Madame nu l-ar fi iertat în vecii vecilor dacă nu s-ar fi străduit să-i salveze toate neamurile.

Și oamenii mei, Claude? Generalul vorbea într-o engleză precisă, protocolară, ca de obicei. Ce se va întâmpla cu ei? Atât Generalul, cât și Claude și-au îndreptat privirile spre mine. Am încercat să mă arăt viteaz. Nu eram eu ofițerul cu cel mai înalt grad, dar, în calitate de aghiotant și fiindcă eram cel mai bun cunoscător al culturii americane dintre toți, participasem la toate întâlnirile Generalului cu americanii. Unii dintre compatrioții mei vorbeau englezește la fel de bine ca mine, dar mai toți aveau o urmă de accent. Aproape nici unul dintre ei însă nu era în stare, cum eram eu, să discute despre scorurile obținute de cei mai buni jucători de baseball, despre cât de îngrozitoare era Jane Fonda sau să vorbească despre valoarea celor de la Rolling Stones în comparație cu Beatles. Dacă un american închidea ochii și mă auzea vorbind, credea că sunt unul de-al lor. La telefon chiar eram luat drept un american. Interlocutorii mei erau întotdeauna uimiți când mă

întâlneau în persoană și mai toți mă întrebau cum am învățat să vorbesc englezește așa de bine. În republica asta a arborelui Jack¹ care funcționa ca franciză a Statelor Unite, americanii se așteptau ca și eu, asemenea celorlalte milioane de locuitori, fie să nu vorbesc englezește deloc, fie să vorbesc o engleză de baltă, fie să am un accent foarte puternic. Pe mine mă enerva că se așteptau la asta. Din acest motiv eram întotdeauna dornic să-mi demonstrez cunoștințele de engleză, atât oral, cât și în scris. Cunoștințele mele lexicale erau mai dezvoltate, iar cele gramaticale mai exacte decât cele ale unui american cu studii medii. Reușeam să ating atât notele înalte, cât și pe cele joase ale vocabularului, astfel încât nu-mi fusese deloc greu să înțeleg caracterizarea făcută de Claude ambasadorului, pe care îl numea „sculă“, un „labagiu“ care „își dă cu stângu-n dreptul“ și care nu voia să recunoască în ruptul capului iminența capitulării orașului în mâinile inamicului. Oficial nu are loc nici o evacuare, a spus Claude, fiindcă nu avem de gând să ne retragem în viitorul apropiat.

Generalul a ridicat tonul, lucru pe care-l făcea foarte rar. Neoficial însă, ne abandonăți, a strigat el. Cât e ziua și noaptea de lungă decolează avioanele din aeroport. Toți cei care lucrează pentru americani vor viză ca să plece. Merg la ambasada voastră ca să obțină aceste vize. Pe femeile voastre deja le-ați evacuat. Ați evacuat copiii mici și orfanii. Cum se face atunci că singurii care nu știu că americanii se retrag sunt chiar americanii? Claude a avut

¹ Arborele tropical *Artocarpus heterophyllus*, numit și „arborele Jack“, crește în Asia de Sud-Est și produce niște fructe foarte mari, ajungând până la 35 kg.

decenta de a se arăta stânjenit și i-a explicat că, dacă s-ar declara oficial evacuarea, în oraș ar izbucni o revoltă care probabil că s-ar întoarce împotriva americanilor rămași pe loc. Asta se întâmplase și în Da Nang și în Nha Trang, de unde americanii fuseseră nevoiți s-o șteargă ca să-și scape pielea, lăsându-i pe localnici să se bată între ei. În pofida acestui precedent însă, în Saigon atmosfera era neobișnuit de calmă, majoritatea saigonezilor comportându-se ca acei oameni ale căror căsnicii se duc de râpă, dar ei se agață cu disperare unul de celălalt, preferând să se înece împreună atâta vreme cât nimeni nu pune pe tapet realitatea adulterului. Adevărul, în cazul de față, era că existau cel puțin un milion de oameni care lucrau sau lucraseră într-un fel sau altul pentru americani, de la cei care le lustruieră pantofii până la cei care conduseseră armata creată de ei după chipul și asemănarea lor și până la femeile care le făceau americanilor o felație pentru prețul unui hamburger în Peoria¹ sau în Poughkeepsie². O mare parte dintre acești vietnamezi credeau că în cazul în care războiul ar fi câștigat de comuniști (ceea ce ei refuzau să creadă că s-ar putea întâmpla), pe ei îi aștepta fie pușcăria, fie ștreangul, iar pe virgine le aștepta căsătoria forțată cu barbarii. Și cum să nu creadă toate acestea, când chiar CIA propaga astfel de zvonuri?

Deci... a început Generalul, dar Claude l-a întrerupt. Aveți un avion și ar trebui să vă socotiți norocos, domnule General. Generalul nu era omul care să se milogească în fața cuiva. Și-a terminat whisky-ul din pahar,

¹ Oraș din statul american Illinois.

² Orașel din statul american New York.